

УДК 75.071:061.2(477.84)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/50-20>**Ірина ТЮТЮННИК,***orcid.org/0000-0003-3321-4729**кандидат мистецтвознавства, доцент,**доцент кафедри образотворчого мистецтва, дизайну та методики їх навчання
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна) tyutyunnik@gmail.com***Михайло КУЗІВ,***orcid.org/0000-0003-1928-734X**Заслужений діяч мистецтв України, доцент,**доцент кафедри образотворчого мистецтва, дизайну та методики їх навчання
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна) art.kuziv@gmail.com*

САМООРГАНІЗАЦІЙНІ ОБ'ЄДНАННЯ ХУДОЖНИКІВ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

У статті висвітлено стан самоорганізації в сфері образотворчого мистецтва Тернопільщини кінця ХХ – початку ХХІ стст., що існує як при підтримці професійного середовища Тернопільської обласної організації Національної спілки художників України, так і поза ним. З'ясовано особливості діяльності в області як статутних об'єднань професійних художників («Хоругва», «Кварта», «Фіра»), так і нестатутних («Зустріч друзів»), які гуртувалися для вироблення власної експериментальної художньої мови, відмінної від академізму, соціалістичного реалізму, спільної виставкової діяльності. Розглядається також роль об'єднань «Побратим», «Первоцвіт», «Сновиди», «Удін і компанія», «Потік» у співорганізації, виставок та творчих проєктів, фестивалів, дитячо-юнацьких художніх пленерів. Особливу увагу приділено пленерному руху на Кременеччині як бази для сучасного художнього життя краю, діяльності гуртів «Палітра» та «Гладуцик».

Відслідковується дієва форма активізації аматорської творчості в галузі образотворчого мистецтва завдяки діяльності протягом 1960-х – 1990-х років Обласного науково-методичного центру народної творчості і культурно-освітньої роботи та Обласного міжспілкового будинку самодіяльної творчості. Висвітлено також роль у цьому процесі проведення в області виставки-конкурсу на здобуття обласної мистецької премії ім. О. Кульчицької.

Показано сучасні форми культурно-художньої діяльності тернопільських закладів «Мистецьке об'єднання «Коза», галереї сучасного мистецтва «Бункермуз», «На пошті» а також функціонування арт-резиденції імені Назара Войтовича як платформ для розвитку молодих митців.

З'ясовано, що ініціативи професійних художників у галузі самоорганізації були досить короткочасними, оскільки об'єднували митців-індивідуалістів, аматорські ж колективи виявилися часто більш довговічними, через багаточисельний колектив, для учасників якого стали важливими нові можливості творчої комунікації та розширення адресної аудиторії.

Ключові слова: образотворче мистецтво, творчий гурт, об'єднання, професійні художники, аматори.

Iryna TIUTIUNNYK,*orcid.org/0000-0003-3321-4729**PhD in Arts, Associate Professor,**Associate Professor at the Department of Fine Arts, Design and Methodology of Teaching
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
(Ternopil, Ukraine) tyutyunnik@gmail.com***Mykhailo KUZIV,***orcid.org/0000-0003-1928-734X**Honoured Art Worker of Ukraine, Associate Professor,**Associate Professor at the Department of Fine Arts, Design and Methodology of Teaching
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
(Ternopil, Ukraine) art.kuziv@gmail.com*

SELF-ORGANIZATIONAL ASSOCIATIONS OF TERNOPIL ARTISTS

The article highlights the state of self-organization in the field of fine arts of Ternopil region of the late XX – early XXI centuries, which exists both with the support of the professional environment of the Ternopil regional organization of the National Union of Artists of Ukraine and beyond. The peculiarities of the Ternopil region's activities as statutory

associations of professional artists («Khorugva», «Kvarta», «Fira») and non-statutory ones («Meeting of Friends»), which came together to develop their own experimental artistic language other than academicism, socialist realism, joint exhibition activities were clarified. The role of the associations «Brothers», «Primrose», «Dreams», «Udin and company», «Stream» in the co-organization of exhibitions and creative projects, festivals, children's and youth art open-air is also considered. Particular attention is paid to the plein air movement in the Kremenets region as a basis for the modern artistic life of the region, the activities of the groups «Palitra» and «Gladushchyk».

Attention is paid to the effective form of activation of amateur art in the field of fine arts through the activities during the 1960s – 1990s of the Regional Scientific and Methodological Center for Folk Art and Cultural and Educational Work and the Regional Inter-Union House of Amateur Art. The role of the exhibition-competition for the regional art award named after O. Kulchytska is shown.

Modern forms of cultural and artistic activity of Ternopil institutions «Art Association Goat», galleries of contemporary art «Bunkermuse», «At the post office» and the functioning of the art residence named after Nazar Voitovich as platforms for the development of young artists are highlighted.

It was found that the initiatives of professional artists in the field of self-organization were quite short-lived, as they united individual artists, and amateur groups were often more durable, due to the large team, and their participants considered new opportunities for creative communication and expanding audience.

Key words: fine arts, creative group, association, professional artists, amateurs.

Постановка проблеми. Зі здобуттям Україною незалежності почали виникати численні недержавні об'єднання художників. Їхня мета – популяризація творчості місцевих професійних художників і аматорів, проведення творчих зібрань, влаштування колективних та персональних виставок, культурно-просвітницьких проєктів. Важливою роллю об'єднань художників є культивування творчої та людської підтримки, ентузіазму, групової солідарності та взаємодопомоги. Як стверджує М. Кадан, «взаємодопомога в спільноті може почасти замінити підтримку інституцій, практика самоосвіти в спільноті більш дієва, а критична функція може бути взятою на себе колегами, вони ж стануть й зацікавленою публікою» (Кадан, 2007). Особливо важливими такі творчі колективи є для художників-любителів. Як справедливо зазначає Людмила Дорогих, «... аматорським художнім об'єднанням властива незвичайна морально-психологічна атмосфера, яка базується на довірі, відкритості аматорів один одному, на внутрішній розкутості, доброзичливості, особливому стилі стосунків» (Дорогих, 1998: 9).

Аналіз досліджень. Висвітленню самоорганізаційних форм існування сучасного «неофіційного» професійного візуального мистецтва України приділили увагу Н. Булавіна, М. Кадан та ін. (Булавіна, 2017; Кадан, 2007). Наталія Булавіна виділяє такі їх риси, як новий тип відкритості, демократичність форм представлення, гіперактивність комунікації, декларування автономності творчого вислову без патронату державних інституцій тощо (2017). Більшість публікацій вказують на вирішальні причини становлення незалежних мистецьких груп у 1990-ті роки – бунтарський спротив та пошук власної мови. Важливими до розкриття теми стали праці тернопільських мистецтвознавців І. Герети (1997), В. Стецько (1990),

Л. Ничай (2015) а також архівні друковані матеріали, газетні статті, самвидави, світлини та відео-документації виставок.

Актуальність статті зумовлена тим, що досі не існує комплексного мистецтвознавчого дослідження, яке б висвітлювало стан організації в сфері образотворчого мистецтва Тернопільщини кінця ХХ – початку ХХІ стст., що існує як у професійному середовищі обласної Національної спілки художників України, так і в колективах професіоналів, які не входили у державні об'єднання а також художників-аматорів.

Метою дослідження є висвітлення розвитку самоорганізаційних об'єднань художників Тернопільщини кінця ХХ – початку ХХІ ст., показ їхньої ролі у культурі краю, створення цілісної картини цього явища, систематизація і узагальнення фактичних даних.

Виклад основного матеріалу. Окрім офіційної громадської творчої організації професійних митців і мистецтвознавців – Тернопільської обласної організації Національної спілки художників України (створеної 1983 року) за роки незалежності на Тернопільщині діяли і діють численні об'єднання професійних художників та любителів – «Хоругва», «Фіра», «Кварта», «Палітра», «Гладушик», «Потік», «Первоцвіт», «Сновиди» та ін.

Як пише критик, літературознавець Олександр Астаф'єв, «у 80-их роках художнє життя Тернополя було охоплене жаждою перемін, пронизане відчуттям майбутніх зрушень. Митці ставали на шлях пошуків і експериментів, оголошували війну академізму, холодній риториці, дидактизму, засиллю історизму. З нових позицій треба було вирішити одне з головних питань української культури – питання національної ідентифікації. Тоді і з'явилася тернопільська богема, чи тернопільський андеграунд, який можна назвати

«другою хвилею авангарду». Своїми новаторськими завданнями він був співзвучний першій хвилі авангарду початку ХХ сторіччя (Михайло Бойчук, Богдан Бойчук та інші). На тлі ідеологічного «парадно-офіційного» мистецтва поставало позаідеологічне мистецтво, де на першому плані було вирішення творчих, власне художніх завдань» (2010). На тлі такої ситуації, 1990 року у Тернополі було засноване перше неформальне мистецьке об'єднання «Хоругва», яке згуртовувало дев'ятьох учасників різного віку – художників Д. Стецька (голова), М. Лисака, І. Зілінка, П. Мороза, М. Николайчука, Я. Новака, С. Ковальчука, фотохудожника А. Зюбровського та скульптора Б. Рудого.

Духовно-патріотичні, мистецькі принципи художників-однодумців – непримирення до «застійної» дійсності, «офіційного» мистецтва з його консервативними тенденціями і вузькими рамками виставкових тем – викристалізувались ще з початку 1970-х років. Як прописано в статуті мистецької групи, її метою було «бути в авангарді сучасного мистецтва». Дійсно, за словами історика мистецтва Ігоря Герети, «це був виклик партійному соцреалістичному мистецтву, засиллю натуралізму ... У назві гурту відбилосся прагнення художників до відродження духовності нашого народу, вірність його релігійно-козацьким традиціям» (1997:14). Віра Стецько характеризує їх образотворчість як інтелектуальну, будовану на філософському сприйнятті буття та аналітичному мисленні (1990).

За правилами статуту гурту планувалось двічі на рік (у травні та жовтні) організувати виставки з представленням не менше трьох робіт, щомісячно брати участь у раді колективу, обговорювати суспільні та мистецькі проблеми. Через рік з об'єднання вийшли Д. Стецько та П. Мороз, а натомість гурт поповнився новим членом – молодим живописцем Василем Козловським. Колектив «Хоругви» зумів заявити про перехід тогочасного тернопільського образотворчого мистецтва на сповідування національних традицій та на сміливі новаторські форми подачі. Діяльність гурту була актуальною, дістала схвальні відгуки мистецтвознавців та відразу стала лауреатом обласної мистецької премії імені М. Бойчука.

Також зареєстрованими статутними гуртами професійних художників були «Фіра» та «Кварта».

Гурт «Фіра» 1993 року організували художники І. Дорош, О. Дорош та А. Беднарчук. Його концепцією стало прагнення продемонструвати глядачам тогочасне постмодерне абстрактне українське мистецтво. Відкриття усіх виставок колективу відбувалося в Тернополі, супроводжувалися

перформансами. Уже третя виставка сформувалася в процесі пошуку нових методів виставкової діяльності. Члени гурту прагнули вийти за межі класичної експозиції і з цією метою влаштували акцію «Модерне мистецтво», яка стала своєрідним форумом модерністичної творчості. Її учасниками були художники з різних міст України, чії творчі програми пов'язані з мистецтвом авангарду (1996). Таким чином діяльність гурту «Фіра» переріс у Всеукраїнську виставку модерного мистецтва, яка кожні два роки проводиться в галереї ТООНСХУ.

Міське мистецьке об'єднання «Кварта» було створене 1995 року художником В. Чорнобаєм та скульпторами І. Сянсядлом і Р. Вільгушинським. За концепцією організаторів четвертим учасником мав бути глядач. У статуті об'єднання було передбачено, що його членом може стати кожний професійний митець будь-якої сфери творчої діяльності незалежно від своїх уподобань та членства в інших організаціях. Метою об'єднання визначено сприяння розвитку мистецького середовища міста та образотворчого мистецтва загалом в Україні через залучення творчого потенціалу діячів образотворчого мистецтва, архітектури, музики, дизайну, письменників, мистецтвознавців для організації виставок і аукціонів, симпозіумів та пленерів, різноманітних мистецьких акцій. Гурт був націлений на створення творчих майстерень (для цього їм була виділена земельна ділянка), салонів-магазинів, власної галереї, співпрацю з державними установами та громадськими організаціями а також здійснення зовнішньо-економічної діяльності. Митці у складі «Кварту» провели дві спільні виставки, останню у травні-червні 1998 року, тоді ж гурт припинив свою діяльність.

Явище самоорганізації професійних художників було також і нестатутним. Так, 1990 року для спільної виставкової діяльності об'єдналися професійні художники, члени СХУ на той час, О. Курдибаха, В. Чорнобай, С. Мамчур та С. Бурда. Художники виставляли гобелени, живопис на полотні та на склі. Так, гобелени О. Курдибахи відображали мотиви народного мистецтва, коли за основу брався елемент народного мотиву (певний знак, вузол вишивки) і потім вписувався у вільну композицію, відіграючи роль збереження етнічного настрою. За десять років творчої діяльності художників їх виставки проходили у залах Спілки художників України в Тернополі, Чернівцях, Івано-Франківську, Львові, Севастополі.

2008 року інша група митців сформувала гурт, який працював і проводив виставки під назвою «Зустріч друзів», мотивуючи його організацію тим, що майже усі його члени разом навчалися у

Вижницькому училищі прикладного мистецтва. Тут працювали скульптор В. Шолудько, О. Бандура, В. Онищенко та М. Дмитрух. Виставки гурту проходили у Львівському Палаці мистецтв, Чернівецькому художньому музеї, Вижицькому коледжі, Тернополі, Дубно, Рівному та Києві.

Поряд з професійною художньою ланкою значного розвитку на Тернопіллі набула і аматорська художня діяльність, яка також існувала у формі мистецьких об'єднань. У 1960-х роках був заснований Обласний будинок народної творчості¹. Провідним методистом з образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва тут був А. Гриб. Центр двічі на рік проводив виїзні семінари (так звані «творчі лабораторії») для художників-аматорів області, які налічували зазвичай близько 30-ти осіб. ОБНТ забезпечував їх транспортом та художніми матеріалами. Після пленеру художники-любители приїжджали у будинок народної творчості, виставляли виконані твори, а запрошені професійні митці із Тернопільської обласної організації Національної спілки художників України (Д. Шайнога, А. Ткаченко, І. Бортник, М. Піпан, С. Нечай, Г. Миколишин) аналізували етюди, консулювали. Як стверджує А. Гриб, такі пленери сприяли «підвищенню виконавської майстерності, зближенню художників, розширенню їхнього кругозору» (2012: 35). Іншими напрямками роботи ОБНТ була популяризація народного образотворчого і ужиткового мистецтва через організацію щорічних групових та персональних виставок, консультаційна робота, допомога низовим ланкам закладів культури і безпосередні зустрічі з митцями у їхньому творчому середовищі, пропаганда народної творчості через використання засобів масової інформації, лекційна робота. Діяв «Радіомузей однієї картини», куди запрошували місцевих мистецтвознавців.

З початку 1990-х років проводилися вже зональні творчі лабораторії із значно меншою кількістю учасників, а пізніше зникли й вони. Залишилися лише такі форми роботи як організація персональних виставок, написання нарисів про майстрів і художників.

У той час, як пише А. Гриб, «в мистецькому житті пішла мода на організацію різноманітних об'єднань та гуртків. На республіканських та всесоюзних зібраннях методистів з питань образотворчості популяризувався досвід Одеси, Красно-

дару, Прибалтики» (Гриб, 2012: 92). Так, 1986 року у Тернополі було створене клубне об'єднання художників міста «Первоцвіт» з ініціативи художника Є. Кавки. 1987 року відбулась перша експозиція робіт учасників в приміщенні профкурсів у Тернополі. Протягом кількох років об'єднання діяло маючи свій виставковий зал на вулиці Медовій, тут часто організовували вернісажі, автори спілки обмінювалися досвідом, вели заняття в студії, спілкувалися, обмінювалися творчими ідеями з художниками Тернопільської обласної організації Національної спілки художників України. 1987 року з ініціативи тернопільського митця О. Свідуна та з дозволу обласного управління культури невелика група тернопільських майстрів і художників почали виставляти твори на острові «Чайка» в парку ім. Т. Шевченка, а потім в центрі міста, на вулиці Валовій. «Пізніше такі виставки під відкритим небом запровадять у всіх районах області, а згодом і по всій Україні. Вони наберуть нових форм, стануть світом народних ремесел і переростуть у майстер-класи» (Гриб, 5: 100). З початку 1990-х років тернопільський «Монмартр» запрацював інтенсивніше, не лише у вихідні, а й щодня, згодом, як пише автор, «... вернісаж набував меркантильного характеру».

У 1990-х роках зал було втрачено і активність «Первоцвіту» припинилася. І лише на початку 2009 року з ініціативи художників Ю. Криворучка та голови об'єднання О. Свідуна при підтримці директора обласного методичного центру народної творчості В. Сушка робота об'єднання відновились. Відтоді члени «Первоцвіту», заслужений майстер народної творчості А. Гриб, Ю. Чумак, С. Шинкаренко, Н. Басараб, О. Маркчева, В. Дорош, Г. Ісак та багато інших митців брали участь у збірних виставках, пленерах, фестивалях та майстер-класах, що проходили в Тернополі, Києві. 2009 року відбулася виставка-звіт в Художньому музеї Тернополя, а також виставковий тур райцентрами області. «Первоцвітом» керували Євген Кавка (1986–1989), Григорій Ісак (1989–1992). На даний час творче об'єднання очолює О. Свідун. За 25 років існування «Первоцвіту» до нього також приєдналися художники Г. Мороз, П. Барболук, А. Беднарчук, В. Грігель, Г. Лебедева, Ю. Шаманський, І. Шпіцер, С. Гаджієв, І. Чабан, родина Корнієнків та інші. До цього об'єднання входять як професійні художники, так і аматори. Для частини з них малювання – це хобі, для інших – додатковий заробіток, оскільки роботи часто продаються на вулиці Валовій (Заморська, 2010).

1988 року виник і гурт «Побратим», в який об'єдналися різьбярі по дереву В. Лупійчук

---

¹ пізніше перейменованій на Обласний науково-методичний центр народної творчості і культурно-освітньої роботи. 1969 року була утворена також державна установа – обласний Будинок художньої самодіяльності профспілок, з 1972–1990 рр. – Обласний міжспілковий будинок самодіяльної творчості.

(керівник), В. Фльорків, Ю. Пашук та художники П. Зварич, М. Груць, І. Турчин, Я. Гладиш, О. Дмитрів. Після першої виставки митців звинуватили у «роздмухуванні національної ворожнечі», адже лейтмотивом творчості художників є народна, козацька патріотична тематика. Як каже керівник гурту В. Лупійчук: «Для мене, як і для батька, особиста творчість є не стільки мистецтвом, як висловленням своєї громадянської позиції» (Заморська, 2018). Деякі художники з часом звернулися до інших тем. Так, Микола Груць пише натюрморти, міські пейзажі, переважна більшість з яких змальовують красу рідного міста.

Об'єднуються митці в гурти і в інших містах області. Так, плідним є художнє життя на Кременеччині, яка здавна славиться проведенням численних пленерів. Їх історія веде у 30-ті роки минулого століття, коли в місті з участю українських і польських художників щорічно відбувались мистецькі зустрічі. Кременець зберіг чудові зразки давньої унікальної архітектури, яка гармонійно вписується у гірський ландшафт кременецьких гір та має давні мистецько-освітні напрацювання. Вагомою для краю була педагогічна діяльність рисувальної школи при Почаївській лаврі, що мала традиційний характер початкової художньої освіти та пропольського Кременецького ліцею, який розвивався при значній державній фінансовій підтримці. 1936 року при ліцеї створили художню «канікулярну студію» (Панфілова, 2012). Як пише мистецтвознавець Олександра Панфілова, «у 30-х роках ХХ століття Кременець за декілька років зумів привернути до себе увагу всієї Польщі, піднятися до рівня мистецького осередку, залучивши до співпраці видатних польських та українських мистецтвознавців, педагогів і художників» (2012: 62). Це було єдине місто у тогочасній Польщі, яке щороку у літні місяці надавало стипендію кільком десяткам художників з усіх куточків краю.

2004 року у Кременці започатковано Міжнародні літературно-мистецькі зустрічі «Діалог двох культур», де відбувається спілкування науковців, літераторів, музейників, фотографічні та художні пленери. Щороку протягом 2011–2018 років тут відбувався і Міжнародний мистецько-науковий симпозиум «Зустрічі в Кременці»². В його рамках

² Відновлення пленерів стало можливим завдяки творчій співпраці митців і мистецтвознавців Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка із Міжнародним інститутом досліджень історії мистецтв (Краків, Польща), кафедрою освітніх і мистецьких проєктів Педагогічного університету імені Національної освітньої комісії у Кракові та польським громадсько-культурним Товариством «Форум інноваційності ODIN».

проходили пленери та науково-мистецькі творчі дискусії митців України і Польщі за спільно визначеними тематиками. Таким чином художня пленерна практика отримала науково-теоретичне оформлення.

2015 року у Кременці та Дубно започатковано Міжнародний художній пленер «Краєвиди Волині», де вже були представлені різні художні школи. Наразі відбулося два таких пленери (весна та осінь 2015 р.) за сприяння Тернопільського Обласного Відділення Міжнародного Центру впровадження програм ЮНЕСКО³. II Міжнародний художній пленер «Краєвиди Волині» був присвячений пам'яті Івана Хворостецького, який народився і довгий час працював на Кременеччині. У них взяли участь і кременецькі художники (С. Ткачук, Н. Зварунчик, В. Стецюк та ін.).

Численними у місті є також пленери місцевого значення. Так, з 2015 року у Кременці відбуваються дитячі пленери «Я маю свою історію свого міста», «Літні локації Кременецького краєзнавчого музею». Часто у краї відбуваються і пленери з нагоди інших подій (наприклад, восени 2019 року та влітку 2020 року організовано такі заходи, присвячені пам'яті місцевих художників Б. Романюка та Н. Зварунчика).

Першим об'єднанням художників у Кременці в період незалежності України став гурт «Гладущик», заснований 1995 року. До нього увійшло шестеро художників зі значним малярським «стажем»: різьбяр по дереву і живописець Н. Зварунчик (1944–2020, голова до 2009 року), різьбяр В. Прохоров і живописці Б. Романюк (1939–2015), В. Величко, О. Пташкін та В. Стецюк (голова з 2009 року і по сьогодні). 2009 року колектив поповнила єдина жінка – Ж. Тріщук, дочка В. Романюка. На сьогоднішній день гурт налічує п'ятеро митців, які кожного року організовують виставки у Кременецькому краєзнавчому музеї.

Створення «Гладущика» стало поштовхом до заснування 2003 року у Кременці жіночого гурту «Палітра». Спочатку колектив налічував п'ятеро художниць-викладачів кафедри Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту⁴: Т. Балбус (керівник гурту; у 2017 році – Заслужений майстер народної творчості України), А. Мацегу (1948–2005 р.), З. Мацішину, О. Панфілову, Н. Білецьку (Якубчик). Протягом існування гурту в його склад увійшли молоді талановиті

³ Організаторами першого Міжнародного пленеру «Краєвиди Волині» є БО «Добродії» (м. Кременець) та Державний історико-культурний заповідник «Дубно».

⁴ сьогодні Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка.

художниці, випускниці згаданого навчального закладу – І. Погонєць, Б. Гуменюк, Н. Волощук, Л. Вербило, К. Склярчук, С. Ткачук, Н. Волянчук, М. Швед, Ю. Трачук, О. Павлович.

Щороку гурт представляє нові роботи у Кременецькому краєзнавчому музеї. Також періодично відбуваються групові обласні, всеукраїнські та міжнародні та персональні виставки у Тернополі, Збаражжі, Вишнівці, Дубно, Бережанах, Кракові тощо. Художниці гурту постійно беруть участь у пленерах, фестивалях та конкурсах як в Україні так і за її межами. Переважаючою технікою художниць є реалістичний живопис класичних жанрів натюрморту, пейзажу, портрету. Але окремі мисткині працюють у декоративному живописі, ткацтві, графіці, писанкарстві, виготовленні ляльок-мотанок.

Тетяна Балбус також 2004 року організувала на кафедрі образотворчого мистецтва студентський мистецький гурт «Натхнення», учасники якого представляють творчі роботи двічі на рік (осінь і весна) на виставках у приміщенні міської бібліотеки ім. Ю. Словацького. До складу гурту входять студенти 1–5 курсів спеціальності «Образотворче мистецтво».

З 2002 року діє чисельне творче об'єднання художників Борщівщини «Потік» до якого входять понад 20 митців краю: художників, фотографів, майстрів декоративного мистецтва. Гурт проводить щоквартальні виставки в картинній галереї Борщівського краєзнавчого музею та численні персональні вернісажі. Головою творчого колективу є член НСХУ В. Стецько. Відомі художники-аматори краю С. Маковський, І. Лесіцький, М. Роженько і О. Левицький також стояли біля витоків створення об'єднання. Підтримав починання і директор Борщівського краєзнавчого музею М. Сохаський (Мадзій, 2012). Членами гурту є Є. Шпак, П. Кисіль, Т. Окальська, О. Левицький (є заступником голови і координатором усіх мистецьких проєктів), Л. Никифорчин-Хома, Л. Лесіцька, І. Малінський (живе і працює в Польщі) та інші. Сюди входять і молоді художники Борщівщини: Т. Радик, О. Держак, М. Кухарик, М. Пилипець та ін.

З 2011 до 2015 року в Тернополі діяло мистецьке об'єднання «Сновиди». Натхненником групи стала художниця-аматор, журналіст за освітою О. Гудима. Після декількох років власної творчої діяльності вона вирішила об'єднати усіх бажаючих малювати у групу для проведення спільних щорічних виставок, які ставали своєрідними мистецькими проєктами та перформансами спільно з поетами, співаками та музикантами.

Перша така виставка відбулась 2012 року під назвою «Люди і квіти», у ній взяло участь три десятки митців, що представили майже триста робіт. Друга виставка («Присутність» в Тернополі 2013 року) також була багаточисельною за складом учасників, в ній взяли участь 45 художників (200 робіт). Наступні виставки представляли вже меншу кількість митців («Траєкторії», 2015 р., 16 художників). Склад колективу був змінним, адже основною метою створення групи була саме популяризація мистецтва у всіх його проявах, відкриття нових імен та технік. Для деяких учасників проєкт був разовим, інші продовжували командну роботу, залучаючи щоразу нових соратників. Завдяки цьому мистецьке об'єднання «Сновиди» було достатньо автономним, аби продовжувати творчу діяльність навіть без прямої безпосередньої участі її фундатора. При бажанні куратором чергової виставки міг стати кожен із «Сновид», за умови, що він виявив організаторський хист на одному з попередніх проєктів.

2015 року частина молодих тернопільських художників згуртувалися у творчу групу навколо відомого графіка, Заслуженого художника України Євгена Удіна, члена НСХУ та заявила про себе колективною виставкою у Тернопільському кооперативному тогівельно-економічному коледжі. Це Л. Поворозник, В. Поворозник, М. Кафтан, І. Кафтан, О. Мищук, Н. Рибчак (Фугель), О. Бурда, В. Шумило, Г. Кізілова та ін. 2019 року колектив об'єднався у громадську організацію «Удін і компанія». Її засновниками стали Г. Федун, Я. Омелян та Є. Удін. Гурт відразу почав співпрацювати із Управлінням освіти і науки Тернопільської міської ради та Тернопільським комунальним методичним центром науково-освітніх інновацій і моніторингу як співорганізатор та член журі усіх літературно-мистецьких заходів міста: дитячо-юнацьких художніх пленерів, виставок та творчих проєктів, фестивалів. Так, за 6 років було проведено 10 таких виїзних та місцевих художньо-мистецьких пленерів із талановитими дітьми (Федун, 2017).

Важливою дієвою формою активізації аматорської творчості в галузі образотворчого мистецтва стало проведення в області виставки-конкурсу на здобуття обласної мистецької премії ім. Я. Музики⁵, започаткованої 2000 року Департаментом культури, релігій та національностей Тернопільської облдержадміністрації та

---

⁵ Оскільки в області з'явилася однойменна обласна премія в галузі декоративно-прикладного мистецтва, художньому конкурсу 2018 року присвоєно ім'я Олени Кульчицької (номінації «Графіка», «Живопис»).

обласним методичним центром народної творчості. У журі конкурсу входять І. Шергей, І. Дуда, О. Ваврик, Н. Собкович, І. Кузишин (секретар), професійні художники М. Кузів та М. Дмитрух. Спочатку цей конкурс проводився на Тернопільщині кожні два роки, а з 2016-го року він став щорічним.

Новим явищем художньої самоорганізації в Тернопільській області стало заснування арт-резиденції імені Назара Войтовича в с. Травневе Збарзького району ГО Конгресом Активістів Культури 2017 року (куратор – Л. Ничай). Проект запрацював як комунікаційний центр для місцевої громади та мистецький центр, платформа для розвитку молодих митців, що дістали можливість за конкурсом отримати умови для реалізації творчих проєктів, тобто майстерні та проживання у мистецькому центрі. Команда активістів перетворила занедбані приміщення будинку резиденції у робочі відкриті простори для лекцій, бібліотеки, кіно-клубу, майстер-класів, роботи над мистецькими проєктами, кімнат-відпочинку, планується також облаштування керамічної та офортної майстерні. Приїзд у резиденцію талановитої молоді з України та з-за кордону, як стверджують організатори, позбавлятиме місцевих жителів комплексу менш-вартості та ізоляції, що існує у провінції внаслідок слабого транспортного з'єднання з великим містом, відкриє доступ до отримання знань та навичок у процесі спілкування, бесід, обговорень та лекторію. Згадана резиденція проводить звітні виставки учасників після кожного проєкту.

До художньо-мистецького життя міста долучилася Тернопільська міська громадська організація «мистецьке об'єднання «Коза»», зареєстрована 2005 року І. Мамусом та О. Макогоном. 2008 року було засновано однойменний арт-бар у Тернополі, які став першим закладом мистецького спрямування у місті, а згодом – галерею сучасного мистецтва «Бункермуз». Першою виставкою галереї стала персональна експозиція тернопільського постмодерністського художника Д. Стецька «Вітрила часу» 2013 року.

2020 року розпочалась культурно-мистецька діяльність галереї сучасного мистецтва «На пошті», до заснування якої долучилась частина команди мистецького об'єднання «Коза», яка працювала під егідою однойменного культурного арт-бару та ресторану-галереї «Бункермуз». Тут почали організовувати зустрічі з митцями, письменниками, мандрівниками та іншими діячами культури, проводити виставки, тематичні лекції, театральні постановки, кінопокази, модні дефіле інших культурні івенти. Це єдина галерея сучасного мистецтва в області, яка, до того ж, репрезентувала Тернопіль на всеукраїнському рівні (були кількарізковими учасниками KyivArtWeek). Як стверджують організатори, метою галереї є продовжувати знайомити тернополян із кращими взірцями сучасного українського мистецтва, підтримувати молодих художників, надати митцям майданчик для реалізації неформальних культурних ініціатив у місті.

Висновки. Професійні художні об'єднання на Тернопільщині, які гуртували творчу інтелігенцію, починають функціонувати наприкінці 1980-х років, в той час, коли росла національна самосвідомість, патріотичний дух української нації, прагнення до змін у творчому самовиявленні, пошук власної мови. Саме Національна спілка художників України (до 1998 року – СХУ) стала тією платформою, яка згуртувала членів першого тернопільського гурту «Хоругва» та надалі сприяла їхній творчості та функціонуванню інших професійних гуртів. Припинення роботи державних установ, які координували діяльність аматорів краю в сфері образотворчості сприяло створенню колективів художників-любителів та художників, не членів НСХУ у їхньому прагненні до творчого росту та визнання. Ініціативи професійних митців у галузі самоорганізації були досить короткочасними, оскільки об'єднували митців-індивідуалістів, аматорські ж колективи виявилися часто більш довговічними, через багаточисельний колектив, для учасників якого стали важливими нові можливості творчої комунікації та розширення адресної аудиторії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Астаф'єв О. Розмова з бігуном на довгу дистанцію: вибрані есеї, статті, нариси / Упор. А. Дністровий, М. Астаф'єва. Львів: ЛА «Піраміда», 2010. 304 с.
2. Булавина Н. Самоорганізаційні ініціативи в системі сучасного візуального мистецтва України. *Візуальність як домінанта сучасної культури*: зб. матеріалів Міждисциплінарної наук. конф., Київ, 7–8 грудня 2017 р. Київ : ІК НАМ України, 2017. С. 15–16.
3. Відкриті майстерні / Мистецька резиденція ім. Назарія Войтовича. URL: <https://biggggidea.com/project/vidkriti-majsternimistetska-rezidentsiya-immazariya-vojtovicha/> (дата звернення: 17.04.2022).
4. Герета І. «Хоругва». *Образотворче мистецтво*. 1997. № 2. С. 14–15.
5. Гриб А. Терновий спалах. Тернопіль: Підручники і посібники, 2012. 287 с.

6. Гурт художників «Хоругва»: виставка: живопис, графіка, скульптура, художня фотографія: каталог. № 1 / упоряд. В. І. Стецько; Тернопіль. організація спілки худож. України [та ін.]. Тернопіль: Тернопільська районна друкарня, 1990. 20 с.
7. Дорогих Л. В. Аматорське мистецтво як історико-культурне явище (на матеріалах України другої половини ХІХ ст.): автореф. дис... канд. іст. наук: 17.00.01. Київ, 1998. 20 с.
8. Заморська Л. Гурт «Побратим» представив патріотичні роботи, що вражають. *20 хвилин*. 2018. 16 грудня. URL: <https://te.20minut.ua/Vystavky/gurt-pobratim-predstaviv-patriotichni-roboti-scho-vrazhayut-10752553.html> (дата звернення: 17.04.2022).
9. Заморська Л. Розмаїття від «Первоцвіту»: більше 70 картин представили 27 тернопільських художників, членів творчого об'єднання «Первоцвіт». *Нова Тернопільська газета*. 2010. 25 черв. С. 22.
10. Кадан Н. Со-общение в будущее. Художественный журнал. 2007. № 65/66. URL: <http://xz.gif.ru/numbers/65-66/kadan/> (дата звернення: 17.04.2022).
11. Мадзій І. «Потік» розпочинався із маленького потічка. *Вільне життя плюс*. 2012. № 86 (31 жовт.). С. 5.
12. Ничай Л. Р. Арт-резиденції як нове культурно-мистецьке явище. *Питання культурології*. 2015. Вип. 31. С. 157–165.
13. Панфілова О. Г. Мистецьке життя Кременеччини 20-х – 30-х років ХХ століття: монографія. Тернопіль: Астон, 2012. 208 с.
14. Федун Г. Мистецтво єднає покоління та долає кордони: виїзний пленер тернопільців у Чернівцях. *Літературний Тернопіль*. 2017. № 4. С. 103–107.

REFERENCES

1. Astafiev O. Rozmova z bihunom na dovolu dystantsiiu [Conversation with a long distance runner]: selected essays, articles / uporiad. A. Dnistrovyi, M. Astafieva. Lviv: LA «Piramida», 2010, 304 p. [in Ukrainian].
2. Bulavina N. Samoorhanizatsiini initsiatyvy v systemi suchasnoho vizualnoho mystetstva Ukrainy [Self-organizational initiatives in the system of contemporary visual art of Ukraine]. *Visuality as a dominant of modern culture: a collection of materials of the Interdisciplinary Scientific Conference*, Kyiv, 7–8.12 2017. Kyiv: Institute of culturology of the national Academy of arts of Ukraine, 2017, pp. 15–16 [in Ukrainian].
3. Vidkryti maisterni [Open workshops] / Mystetska rezydentsiia im. Nazariia Voitovycha [Art residence named after Nazariy Voitovych]. URL: <https://biggggidea.com/project/vidkriti-majsternimistetska-rezidentsiya-imnazariya-vojtovicha/> (reference date: 17.04.2022) [in Ukrainian].
4. Hereta I. «Khoruhva» [«The banner»]. *Fine art*, 1997, Nr 2, pp. 14–15 [in Ukrainian].
5. Hryb A. Ternovi spalakh [Thorn flash]. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 2012, 287 p. [in Ukrainian].
6. Hurt khudozhnykiv «Khoruhva»: vystavka: zhyvopys, hrafiika, skulptura, khudozhnia fotohrafiia: [Khorugva Artists Group: exhibition: painting, graphics, sculpture, art photography]: catalog. Nr 1 / uporiad. V. I. Stetsko; Ternopil. organization of the Union of Artists of Ukraine [etc.]. Ternopil: Ternopil district printing house, 1990, 20 p. [in Ukrainian].
7. Dorohykh L. V. Amatorske mystetstvo yak istoryko-kulturne yavyshe (na materialakh Ukrainy druhoi polovyny XIX st.) [Amateur art as the historical cultural phenomenon (on the historical materials of the second half of XIX century in the Ukraine)]: avtoref. dys. kand. ist. nauk: 17.00.01, Kyiv, 1998, 20 p. [in Ukrainian].
8. Zamorska L. Hurt «Pobratym» predstaviv patriotychni roboty, shcho vrazhaiut [The group "Brothers" presented impressive patriotic works]. *20 minutes*, 2018, 16.12. URL: <https://te.20minut.ua/Vystavky/gurt-pobratim-predstaviv-patriotichni-roboti-scho-vrazhayut-10752553.html> (reference date: 17.04.2022) [in Ukrainian].
9. Zamorska L. Rozmaittia vid «Pervotsvitu»: bilshе 70 kartyn predstavlyly 27 ternopilskykh khudozhnykiv, chleniv tvorchoho obiednannia «Pervotsvit» [Variety from "Pervotsvit": more than 70 paintings were presented by 27 Ternopil artists, members of the creative association "Pervotsvit"]. *New Ternopil newspaper*, 2010, 25.06, p. 22 [in Ukrainian].
10. Kadan N. So-obshchenye v budushchee [Message in the future]. *Art magazine*. 2007, Nr 65/66. URL: <http://xz.gif.ru/numbers/65-66/kadan/> (reference date: 17.04.2022) [in Russian].
11. Madzii I. «Potik» rozpochynavsia iz malenkoho potichka [«Stream» started with a small stream]. *Free life plus*, 2012, Nr 86 (31.10), p. 5 [in Ukrainian].
12. Nychai L. R. Art-rezydentsii yak nove kulturno-mystetske yavyshe [Art residencies as a new cultural and artistic phenomenon]. *Questions of culturology*, 2015, issue. 31, pp. 157–165 [in Ukrainian].
13. Panfilova O. H. Mystetske zhyttia Kremenechchyny 20 kh – 30 kh rokiv KhKh stolittia [Artistic life of Kremenets region in the 1920s and 1930s]: monography. Ternopil: Aston, 2012, 208 p. [in Ukrainian].
14. Fedun H. Mystetstvo yednaie pokolinnia ta dolaie kordony: vyiznyi plener ternopiltiv u Chernivtsiakh [Art unites generations and crosses borders: Ternopil residents' plein air in Chernivtsi]. *Literary Ternopil*, 2017, Nr 4, pp. 103–107 [in Ukrainian].